
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

О. В. ПАЩЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-0603-8072
E-mail: opashchenko26@gmail.com

О. Б. ЖАРИКОВА,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи та страхування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-1259-1712
E-mail: ele0309@ukr.net

Анотація. Домогосподарства в ринковій економіці посідають важливе місце. Адже вони продукують попит на товари і послуги та є основними суб'єктами споживчого ринку. Мають можливість самостійно виробляти продукцію, здійснювати підприємницьку діяльність, є власниками ресурсів, відіграють помітну роль у організації суспільного виробництва та є важливими суб'єктами ринку фінансових послуг. При дослідженні було використано метод теоретичного пізнання явищ, метод порівняння й вимірювання, метод групування. У статті представлено методичні засади витрат домогосподарств України. Досліджено погляди зарубіжних і вітчизняних учених щодо трактування сутності поняття «домогосподарства». Проаналізовано залежність сукупних витрат домогосподарств від рівня їх доходів. Встановлено, що споживчі сукупні витрати домогосподарств складаються з грошових витрат на продовольчі товари, непродовольчі товари та неспоживчі товари і послуги. Досліджено коефіцієнт Енгеля, за допомогою якого можна розглянути динаміку витрат і оцінити фінансове становище домогосподарств. Побудовано криву коефіцієнта Енгеля домогосподарств України за період 2010-2021 рр. Із використанням даних Державної служби статистики України досліджено динаміку сукупних витрат за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за 2012-2021 рр. та проаналізовано структуру сукупних витрат і споживання продуктів харчування. Досліджено індикатор достатності споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах у 2021 р. Розглянуто споживання продуктів харчування в домогосподарствах залежно від розміру середньодушових доходів у

2021 р. Основними факторами, від яких залежать витрати домогосподарства є доходи домогосподарств і ціни. Розрахунково підтверджено закономірність щодо того, що зі збільшенням доходу частка витрат на харчування зменшується, що свідчить про рівень економічного розвитку країни.

Ключові слова: методика; структура сукупних витрат; витрати домогосподарств; закон Енгеля; витрати на харчування; неспоживчі витрати.

Актуальність

Домогосподарства в ринковій економіці посідають важливе місце. Адже вони продукують попит на товари і послуги та виступають основними суб'єктами споживчого ринку. Мають можливість самостійно виробляти продукцію, здійснювати підприємницьку діяльність, є власниками ресурсів, відіграють помітну роль у організації суспільного виробництва та є важливими суб'єктами ринку фінансових послуг. Зміни умов розвитку національної економіки, зміна політичного ландшафту, нові світові виклики, які стоять перед урядами країн і кризові явища, що відбуваються в українському суспільстві, суттєво впливають на ріст економічної самостійності домогосподарств і на їхній добробут. Особливого значення набуває проблема витрат домогосподарств. Витрати домогосподарств відображають їх соціальний і економічний стан, якість життя в суспільстві, стан людського розвитку і профіль їх фінансової поведінки. Сьогодні в суспільстві стрімкого поширення набуває розуміння необхідності глибокого і всебічного вивчення витрат домогосподарств як важливої сфери фінансової системи, що зумовлено їх суттєвою роллю та вагомим соціальним значенням у сучасних умовах розвитку національної економіки. Із цієї позиції зростає інтерес науковців до актуальності досліджен-

ня й аналізу витрат домогосподарств і здійснення нових досліджень із даного напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Домогосподарства вже тривалий час є об'єктом дослідження відомих західних науковців, таких як Г. Беккер, У.С. Девонс, Дж. Кейнс, Т. Мальтус, А. Маслоу, Ф. Модільяні, П. Семуельсон, І. Фішер, М. Фрідмен [5, 7, 14]. При цьому основний акцент у своїх дослідженнях вони робили на вивчені споживання й заощадження. Сучасні вітчизняні дослідники – такі як З. Ватамангюк, К. Губін, Е. Лібанова, С. Панчишин, Ю. Пасічник, О. Криленко, Л. Гордієнко, Т. Кізім, Івашенко М.В., Лойко В.В., Яців І.Б. [8, 10, 11, 12] – свої наукові пошуки спрямували на дослідження діяльності домогосподарств, соціального забезпечення, формування й напрямків використання доходів і витрат домогосподарств, їх інвестицій у людський капітал. Враховуючи вітчизняний і зарубіжний досвід науковців, тим не менше питання, що стосується формування витрат домогосподарств залишається актуальним і потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Метою статті є розробка методичних засад аналізу витрат домогосподарств України за період 2010-2021 рр., виявлення загальних

тенденцій і динаміки їх зміни та визначення напрямків підвищення споживчих можливостей домогосподарств на основі зростання їх доходів.

Матеріали та методи дослідження

Результати дослідження отримані на підставі аналізу даних Державної служби статистики України стосовно витрат домогосподарств за 2010-2021 рр. У процесі досягнення поставленої мети роботи було використано статистичний аналіз як метод пізнання явищ, порівняння і вимірювання як емпіричні методи проведення дослідження, метод групування та узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення

В економічній літературі немає чітко визначення, що розуміється під поняттям «домогосподарство» та існують різні підходи до його трактування. ООН визначає його як «людина або група людей, об'єднаних для того, щоб забезпечити все необхідне для життя», тобто об'єднаних спільним веденням господарства. У багатьох випадках термін «домогосподарство» перетинається з поняттям «сім'я», проте вони не є тотожними. Різниця цих термінів полягає в розмежуванні групи осіб, які ведуть спільне господарство, що знаходить свій вияв у спільному виробництві та споживанні благ, з одного боку, і групи родичів – з іншого [17]. У вузькому розумінні домашнє господарство розглядається як сфера зайнятості, у якій члени родини забезпечують своєю працею особисті потреби цієї родини у формі натуральних продук-

тів і послуг. У широкому розумінні домогосподарство розглядається як економічна одиниця, що складається з однієї чи більше осіб, об'єднаних спільним бюджетом і місцем проживання та є власником ресурсів, забезпечує ними економіку і використовує отримані за них гроші для купівлі товарів і послуг. У ринковій економіці домогосподарства характеризуються певною двоїстістю: вони є основним джерелом постачання всіх економічних ресурсів (праці, землі, капіталу, підприємницьких здібностей) і одночасно здійснюють чи не найбільші грошові витрати. У такому розумінні домогосподарство протиставляється фірмі (підприємству), проводиться різниця між сферою виробництва, де функціонують фірми, та сферою споживання, до якої належать домогосподарства [17].

При дослідженні функціонування домогосподарств використовують два рівні аналізу – мікро- та макроекономічний. Рівень макроекономічного аналізу – це, передусім, вивчення домогосподарств як певної сукупності економічних одиниць, поведінка яких безпосередньо відображає становище населення та його економічні інтереси в цілому і суттєво впливає на національну економіку. На макрорівні досліджується вся сукупність домогосподарств країни, їх типи, оцінюється загальне макроекономічне значення їх діяльності, тенденції економічної поведінки, адаптація до умов господарювання, що змінюються. Мікроекономічний аналіз передбачає вивчення поведінки домогосподарств як економічних агентів у ринковій системі; вивчення процесу прийняття рішень домогосподарствами на ринку товарів і послуг і факторів, які впливають на їхній вибір.

Домогосподарства – це унікальне соціально-економічне утворення і важлива складова економічної і фінансової системи країни [12].
Адже:

– по-перше, домогосподарства беруть активну участь у кругообігу ринкової економіки як самостійні незалежні суб'єкти господарювання, що мають власні потреби та інтереси. Приватна власність надає домогосподарствам право користуватись і розпоряджатись ресурсами, укладати будь-які угоди, використовувати різноманітні придбані ресурси і реалізувати продукцію, що виробляється, виходячи з власних інтересів;

– по-друге, домогосподарства одночасно діють як виробники (продавці) і як споживачі (покупці). На ринку ресурсів домогосподарства пропонують працю і підприємницькі здібності, землю, капітал. На ринку споживчих благ вони визначають попит на них;

– по-третє, задоволення потреб домогосподарств у різноманітних товарах і послугах є метою національного виробництва, а попит на них із боку цих економічних суб'єктів є одним із найвагоміших компонентів сукупного попиту;

– по-четверте, частина доходу, що залишається невикористаною домогосподарствами при витратах на поточні споживчі потреби, накопичується і може стати потужним джерелом формування фінансових ресурсів держави [17].

Домогосподарство – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю чи частково об'єднують і витрачають кошти [2].

Отже, домогосподарства є суб'єктами економічних відносин, які отримують доходи і за їх рахунок здійснюють витрати. Витрати домогосподарств визначаються метою їх функціонування, яка зводиться до задоволення різноманітних потреб.

У західній науці споживання давно стало предметом детального дослідження та вивчення. Так, Дж.М. Кейнс розглядав споживання як функцію від поточного доходу. За Кейнсом при збільшенні чи зменшенні реального доходу розміри споживання змінюватимуться. Але споживча функція Кейнса не враховує впливу очікувань споживачів відносно їх майбутніх доходів. У довгостроковому періоді споживачі стикаються з міжчасовим вибором, який має на увазі більш складну функцію [7]. У теорії І. Фішера споживання залежить не від поточного доходу, а від доходу людини протягом усього її життя. Відповідно до теорії життєвого циклу Ф. Модільяні, споживання залежить як від доходу, так і від накопиченого на даний момент часу багатства. Якщо людина починає своє доросле життя не маючи суттєвих накопичень, то за роки праці вона робить необхідні заощадження, а потім витрачає їх після виходу на пенсію [5]. Теорія М. Фрідмена базується на гіпотезі постійного доходу. Постійний дохід – та частина доходу, яку споживач очікує отримувати і в майбутньому. Тимчасовий дохід – це дохід, який споживач не очікує зберегти в майбутньому. Поточне споживання залежить від постійного, а не поточного доходу і слабо реагує на тимчасові зміни доходу. Тимчасовий компонент доходу майже повністю заощаджується, якщо він позитивний, або позичається, якщо він нега-

тивний. Слід зазначити, що гіпотези життєвого циклу та постійного доходу є більш адекватними ринковій економіці з достатньо високим рівнем розвитку ринкової і соціальної інфраструктури. Вони базуються на тому, що домогосподарства можуть вільно позичати й зберігати, щоб підтримувати певний рівень споживання. У перехідній економіці ці умови не виконуються, більш ймовірною реакцією домогосподарства на зниження доходу є не використання заощаджень або запозичень, а скорочення споживання, тобто функція споживання домогосподарств визначається швидше не постійним, а лише поточним доходом [5, 7]. Доходи населення є основним джерелом задоволення їхніх потреб у споживчих товарах і послугах, а рівень якості життя населення вимірюється кількістю та якістю благ, які вони можуть придбати за свої доходи. Від величини доходів також залежить якість житлових умов, медичних послуг і тривалість життя [11, 16, 21]. Дохід, який залишився в розпорядженні домогосподарства

після сплати особистого прибуткового податку до бюджету, розподіляється на споживчі витрати (споживання) і заощадження [20, 22].

Споживання домогосподарства – це витрати на придбання споживчих благ для задоволення власних потреб. У вартісній формі – це та сума грошових коштів, яка витрачається домогосподарствами на придбання. На думку С.В. Мочерного витрати – це сума всіх грошових коштів і лаг матеріального стану, які витрачені в ході виконання домогосподарствами своїх економічних функцій, у результаті чого між домогосподарствами, з одного боку, та відповідними гілками влади, фінансово-кредитними установами й іншими суб'єктами, з іншого боку, утворюються відносини приватного та неприватного характеру на різних етапах сфери суспільного відтворення [14].

У ході дослідження динаміки сукупних витрат і питомої ваги споживчих витрат (рис. 1) виявлено, що у 2012-2021 рр. у розрахунку на одне домогосподарство в середньому за

Рис. 1. Динаміка сукупних витрат за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, 2012-2021 рр.

Джерело: складено авторами за [3, 4].

місяць сукупні витрати зросли в 3 рази: з 4145 до 14491 грн. При цьому у їхній структурі близько 91 % усіх витрат домогосподарств припадало на споживання товарів і послуг. Так, у 2012 р. вони склали 90,8 % сукупних витрат домогосподарств, а у 2021 р. – більше 91 відсотка.

Доходи домогосподарств в умовах ринкової економіки розподіляються за такими напрямками використання: харчування, придбання одягу та взуття, придбання товарів довгострокового використання, соціально-культурні та побутові послуги, комунальні послуги, транспорт, заощадження та ін. У працях С.В. Мочерного [14] наводяться такі види витрат домогосподарств: на сплату податків; на харчування; на одяг і взуття; на оплату житла; на транспорт; на комунальні платежі; на освіту; на відпочинок, подорожі та розваги; на соціальне страхування; на нагромадження; на здійснення добровільних пожертв і внесків у громадські організації; на купівлю цінних паперів, на здійснення сплати заборгованостей за кредитами тощо. Т.О. Кізіма виділяє такі види витрат: короткотермінові, середньотермінові, довготермінові. До короткотермінових витрат при цьому відносить продовольчі та деякі непродовольчі витрати; до середньотермінових – витрати, що здійснюються сезонно; до довготермінових – витрати, які здійснюються раз на декілька років. Зазвичай, це купівля товарів довгострокового користування [11]. У свою чергу, на думку Іващенко М.В. структура витрат домогосподарств містить витрати на: купівлю матеріальних цінностей для відтворення робочої сили у її фізичному вигляді; на оплату послуг, які допомагають забезпечити відтворення робочої сили (відпочинок,

лікування); на духовний розвиток і освіту (як доповнення до безкоштовного бюджетного фінансування); податки та збори; страхові внески; довгострокові вклади населення в цінні папери і банківські депозити; на розвиток приватного підприємництва [8]. Міністерство торгівлі США [9] ділить витрати на такі групи: на товари довгострокового користування, на товари короткострокового користування, на послуги.

За даними Державної служби статистики України у 2021 р. [4] до складу споживчих сукупних витрат домогосподарств відносилися грошові витрати на продовольчі товари (хліб і хлібопродукти, м'ясо, молоко, сир, яйця, овочів, фрукти), витрати на одяг і взуття, на алкогольні напої та тютюнові вироби, на оплату житла, комунальних послуг, телефону, проїзду в транспорті, туристичні послуги, відпочинок, оздоровлення та культурні заходи, оплату ліків і вітамінів, медичних і освітніх послуг, ресторани. До складу неспоживчих сукупних витрат було включено витрати на особисте підсобне господарство, допомогу родичам і іншим особам, придбання нерухомості, капітальний ремонт, будівництво житла та інших господарських будівель, на придбання свійських тварин для ведення особистого підсобного господарства, на купівлю цінних паперів, валюти, вклади в банки, виплату аліментів, податків, зборів і внесків, на здійснення платежів за позиками, повернення боргів.

Першим теоретично обґрунтував у XIX ст. логіку зміни витрат домогосподарств і виявив залежність між зміною доходів домогосподарств і структурою їх споживання німецький статистик Е. Енгель. Згодом

1. Динаміка сукупних витрат домогосподарств України, 2010-2021 рр.

Показник	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Доходи в середньому на місяць на одне домогосподарство, грн	3369,8	5122	6095,0	9720,2	11859,8	12247,8	14247,9
Витрати на харчування за місяць на одне домогосподарство, грн	1796,0	2778,0	3107,0	4724,0	5647,0	5980,0	6651,0
Коефіцієнт Енгеля	0,53	0,54	0,51	0,49	0,48	0,49	0,47

Джерело: складено авторами за [3, 4].

виявлена закономірність отримала назву закону Енгеля. Згідно з законом Енгеля чим нижчий дохід, тим більша його частина витрачається на продукти харчування і в результаті зменшуються витрати на задоволення інших потреб. У міру зростання доходів домогосподарств загальне споживання благ збільшується, проте в різних пропорціях і структурних співвідношеннях. Із зростанням доходів домогосподарств знижується питома вага витрат на харчування, зазнають незначних змін витрати на житлово-комунальні послуги та одяг, а частка витрат на задоволення культурних і інших нематеріальних потреб зростає. Ця зміна витрат породжується тим, що різноманітні життєві блага мають для людей неоднакову цінність. Отже, частка витрат на продукти харчування в загальній структурі витрат свідчить про матеріальне становище домогосподарств і є показником життєвого рівня (домогосподарство вважається бідним, якщо його витрати на продукти харчування перевищують 50 % в структурі сукупних витрат [13]) та розвитку країни.

Аналіз статистичних даних за 2010-2021 рр. свідчить, що в розрахунку на одне домогосподарство за місяць витрати на харчування зросли в 3,7 рази: з 1796 грн до 6651 грн.

Проте в структурі сукупних витрат домогосподарств вони зменшилися з 53% у 2010 р. до 47% (табл. 1).

Важливим показником, за допомогою якого можна дослідити динаміку витрат і оцінити фінансове становище домогосподарств, є коефіцієнт Енгеля, який визначається як співвідношення витрат на харчування за місяць на одне домогосподарство до доходів у середньому на місяць на одне домогосподарство. Відповідно, коефіцієнт Енгеля є показником, який показує забезпечення витрат домогосподарств через призму оцінки їх фінансового стану: що менша частина доходу домогосподарства використовується на витрати на харчування, тим фінансово стійкішим воно є [10]. Крива коефіцієнта Енгеля домогосподарств України зображена на рис. 2.

Розрахунки свідчать, що коефіцієнт Енгеля зменшився з 0,53 у 2010 р. до 0,47 у 2021 р. в середньому на місяць на одне домогосподарство (рис. 2). Спостерігаючи за кривою Енгеля (рис. 2) можна стверджувати, що фінансове становище домогосподарств України у 2021 р. порівняно із 2010 р. деякою мірою поліпшилося.

Залежність сукупних витрат домогосподарств від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів в Україні продемонстрували на основі побудови лінії тренду (рис. 3.).

Рис. 2. Крива коефіцієнта Енгеля домогосподарств України, 2010-2021 рр.

Джерело: складено та розраховано авторами за [3, 4].

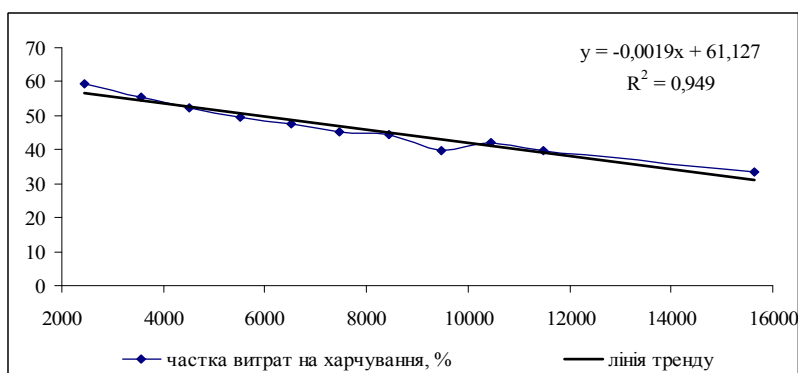

Рис. 3. Лінія тренду залежності сукупних витрат домогосподарств від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів України.

Джерело: складено та розраховано авторами за [3, 4].

Аналізуючи наведені дані можна зробити висновок про пряму залежність сукупних витрат домогосподарств від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів, про що свідчить високий коефіцієнт детермінації – більше 0,94. Побудований графік чітко показує тенденцію зменшення витрат на харчування зі збільшенням доходів домогосподарств і може бути описаний рівнян-

ням $y = -0,0019x + 61,127$, при цьому величина достовірності апроксимації $R^2 = 0,949$, що свідчить про високу достовірність одержаної моделі.

Основними складовими витрат домогосподарств є продовольчі товари, непродовольчі товари та неспоживчі товари та послуги. У процесі дослідження динаміки структури сукупних витрат домогосподарств України протягом 2010-2021 рр. ви-

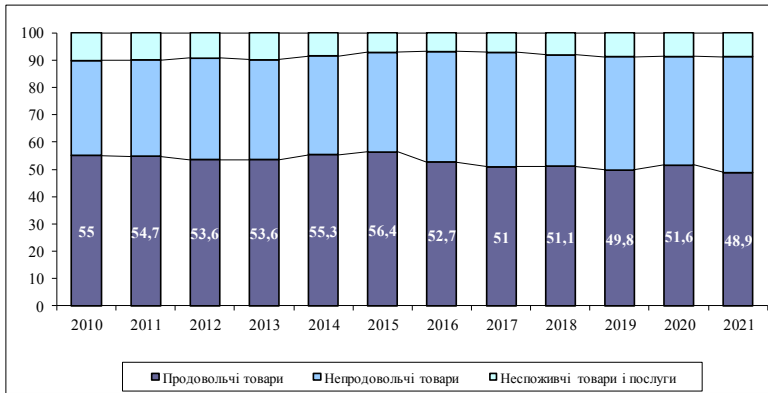

Рис. 4. Структура сукупних витрат домогосподарств України, %

Джерело: складено та розраховано авторами за [3, 4].

явили позитивні зміни: зменшилася частка витрат на харчування, збільшилася частка витрат на непродовольчі товари, зменшилася частка витрат на неспоживчі товари і послуги (рис. 4). Проте частка витрат на продукти харчування залишається ще високою – на рівні 48,9%, тоді як за світовими стандартами оптимальними вважаються витрати на продукти харчування у розмірі 30%, на непродовольчі товари – 47%, на послуги – 23% від сукупних витрат домогосподарств [13, 15]. У 2021 р. домогосподарства України витратили 42,4% своїх сукупних витрат на непродовольчі товари і послуги.

Найбільший відсоток витрат у структурі споживання непродовольчих товарів і послуг займають витрати на житло, воду, електроенергію, газ – 15,2%, охорону здоров'я – 15,2%, на одяг і взуття – 4,8 відсотки. Причиною цього є не покращення якості та асортименту наданих послуг, а підвищення цін і тарифів на них [13, 19, 15].

Найбільшу частку у структурі сукупних споживчих витрат домогоспо-

дарств України займають витрати на продукти харчування 45,9%, але протягом 2010-2021 рр. вони зменшилися на 5,7 в.п. (табл. 2). Також спостерігається зменшення витрат на алкогольні напої та тютюнові вироби – 3,4 % у 2010 до 3 % у 2021 р. Частка витрат на непродовольчі товари протягом досліджуваного періоду зросла на 7,5 в.п., але зростання не було системним. Значну частку непродовольчих витрат у 2021 р. займали витрати на житло, воду, електроенергію, газ і інші види палива (15,2%), протягом 2010-2021 рр. вони зросли на 6 в.п. Упродовж 2010-2021 рр. зросли витрати на охорону здоров'я (на 12 в.п.), на освіту (на 2,1 в.п.), предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла (на 2,5 в.п.). Динаміка неспоживчих сукупних витрат протягом 2010-2021 рр. зменшилася на 8,3 в.п.

Найбільшу частку споживання продуктів харчування у домогосподарствах України впродовж 2018-2021 рр. займали витрати на яйця, овочі, картоплю, молоко та сир, хліб і хлібопродукти, м'ясо і м'ясопродукти (табл. 3).

2. Структура сукупних витрат домогосподарств України (у середньому за місяць на одне домогосподарство, 2010-2021 рр.)

	Рік							
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	3073	4952	5720	7139	8309	9670	9524	11243
Структура сукупних витрат домогосподарств	відсотків							
Споживчі сукупні витрати	89,9	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4	91,3
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	53,1	49,8	47,9	47,7	46,6	48,1	45,9
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,3	2,9	3,1	3,4	3,2	3,5	3,0
непродовольчі товари та послуги	34,9	36,5	40,5	41,9	40,9	41,5	39,8	42,4
в тому числі								
одяг і взуття	6,0	5,7	5,6	5,5	5,4	5,5	4,8	4,8
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	11,7	16,0	17,0	15,2	14,6	14,4	15,2
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,0	1,7	2,0	2,1	1,8	2,2	4,8
охорона здоров'я	3,2	3,7	4,2	3,8	4,0	4,1	4,3	15,2
транспорт	3,7	3,7	3,6	3,7	3,7	4,8	4,0	2,2
зв'язок	2,7	2,4	2,3	2,4	2,6	2,8	3,4	4,7
відпочинок і культура	1,8	1,5	1,4	1,6	1,8	1,6	1,5	4,5
освіта	1,3	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9	3,4
ресторани та готелі	2,4	2,0	2,2	2,3	2,4	2,6	1,6	1,7
різні товари і послуги	2,3	2,7	2,5	2,5	2,7	2,6	2,7	1,0
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	7,1	6,8	7,1	8,0	8,7	8,6	1,8
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів і послуг	7,6	10,2	14,7	15,4	13,9	13,0	12,9	3,1

Джерело: складено авторами за [3, 4].

Не дивлячись на те, що частка витрат на продукти харчування є високою, рівень споживання більшості продуктів харчування є недостатнім. Так, найбільше відставання фактичного споживання від раціональної норми у 2021 р. спостерігалося у розрізі фруктів, ягід, винограду – 62,7%, молока і молокопродуктів – 41,2%, м'яса і м'ясопродуктів – 38,5%, овочів і баштанних – 32,9%. Однак, споживання олії і інших рослинних жирів,

хліба і хлібних продуктів перевищувало раціональні норми, а це свідчить про незбалансоване харчування членів домогосподарств, які намагаються забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок економічно доступних продуктів (табл. 4).

Якщо ж порівнювати споживання на 1 собу на місяць у сільських і міських домогосподарствах (табл. 5), то протягом 2020-2021 рр. сільські домогосподарства більше споживали хліба

3. Частка споживання продуктів харчування в домогосподарствах України, %

Види витрат	Рік			
	2018	2019	2020	2021
Хліб і хлібні продукти	8,3	8,1	8,0	7,6
М'ясо і м'ясопродукти (в перерахунку на м'ясо)	4,4	4,6	4,8	4,7
Риба і рибопродукти	1,4	1,5	1,4	1,4
Молоко та сир (в перерахунку на молоко)	13,2	13,0	12,8	12,8
Яйця, штук	19	20	19	19
Олія і жири				
масло	0,3	0,3	0,3	0,3
сало та жири тваринні	0,4	0,4	0,4	0,4
олія та інші рослинні жири	1,5	1,4	1,4	1,3
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кавуни, дині	5,0	5,2	4,9	5,1
Овочі, картопля, гриби	14,0	13,8	13,5	13,1
Цукор (включаючи цукор, використаний на кондитерські вироби), мед	2,7	2,6	2,4	2,3

Джерело: складено та розраховано авторами за [3, 4].

4. Споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах України, 2018-2021 рр.

Показник	Раціональна норма	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2018 р.	до раціональної норми
М'ясо та м'ясопродукти	80	52,8	55,2	49,2	49,2	93	61,5
Молоко і молочні продукти	380	229,2	228	230,4	222	97	58,4
Яйця, шт	290	232,8	237,6	229,2	216	93	74,5
Риба і рибопродукти	20	16,8	18	16,8	16,8	100	84,0
Цукор	38	32,4	31,2	33,6	31,2	96	82,1
Олія та інші рослинні жири	13	18	16,8	18	16,8	93	129,2
Картопля	124	75,6	74,4	92,4	91,2	121	73,5
Овочі і баштанні	161	106,8	105,6	110,4	108	101	67,1
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90	45,6	48	32,4	33,6	74	37,3
Хліб і хлібні продукти	101	99,6	97,2	114	106,8	107	105,7

Джерело: складено та розраховано авторами за [3, 4].

5. Споживання на особу на місяць в домогосподарствах, кг

Показник	Усі домогосподарства		у тому числі, які проживають							
			У міській місцевості						У сільській місцевості	
	у великих містах		у малих містах		всього					
	Рік									
2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	
Хліб і хлібні продукти	8,0	7,6	6,7	6,6	8,0	7,7	7,3	7,0	9,5	8,9
М'ясо і м'ясопродукти (в перерахунку на м'ясо)	4,8	4,7	5,2	5,1	4,8	4,8	5,1	5,0	4,1	4,1
Риба і рибопродукти	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4
Молоко та сир (в перерахунку на молоко)	12,8	12,8	13,1	13,6	11,4	11,4	12,4	12,7	13,6	12,9
Яйця, штук	19	19	21	19	18	18	20	19	19	18
Олія і жири										
Масло	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Сало та жири тваринні	0,4	0,4	0,3	0,3	0,5	0,5	0,3	0,4	0,5	0,5
Олія та інші рослинні жири	1,4	1,3	1,2	1,1	1,4	1,4	1,3	1,2	1,5	1,4
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кавуни, дині	4,9	5,1	6,2	6,4	4,6	4,7	5,5	5,7	3,7	3,8
Овочі, картопля, гриби	13,5	13,1	12,0	11,8	12,4	11,9	12,2	11,8	15,9	15,6
Цукор (включаючи цукор, використаний на кондитерські вироби), мед	2,4	2,3	2,2	2,0	2,4	2,3	2,3	2,1	2,8	2,6

Джерело: складено та розраховано авторами за [3, 4].

і хлібних продуктів, молока, сиру, овочів, картоплі, грибів, цукру, а міські домогосподарства – м'яса, і м'ясопродуктів, фруктів, ягід, горіхів, винограду, кавунів, динь.

Упродовж 2010-2021 рр. у структурі витрат домогосподарств України частка витрат на неспоживчі товари і послуги зменшилася на 1,4%. У період із 2018 по 2021 р. зазначені витрати зросли на 49,6 %, зокрема витрати на допомогу родичам та іншим особам – на 26,8 %, витрати на купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків – на 75,8 %, інші витрати – на 21 %.

Отже, за результатами дослідження достатності споживання продуктів

харчування у домогосподарствах України у 2021 р. можна зробити висновки, що основними продуктами харчування були: олія та інші рослинні жири (129,2 %), хліб і хлібобулочні продукти (105,7 %), риба та рибні продукти (84 %), цукор (82 %), яйця (74,5 %), картопля (73,5 %) та овочі й баштанні (67,1 %).

Із зростанням середньодушових еквівалентних доходів на 1000 грн зростає частка витрат на м'ясо і м'ясопродукти, рибу й рибопродукти, яйця, молоко та сир, фрукти, а на інші продукти харчування лишається майже без змін (табл. 6).

Частка витрат на продовольство у загальних витратах мешканців Украї-

6. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах України залежно від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів у 2021 році

Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн	Хліб і хлібні продукти	М'ясо і м'ясопродукти (в перерахунку на м'ясо)	Риба і рибопродукти	Молоко та сир (в перерахунку на молоко)	Яйця, шгук	Олія і жири			Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кавуни, дині	Овочі, картопля, гриби	Цукор (включаючи цукор, використаний на кондитерські вироби), мед
						масло	сало та жири тваринні	олія та інші рослинні жири			
Всі домогосподарства	7,6	4,7	1,4	12,8	19	0,3	0,4	1,3	5,1	13,1	2,3
до 3000,0	7,5	3,0	0,8	7,9	15	0,2	0,3	1,1	2,9	11,5	1,8
3000,1-4000,0	7,4	3,7	1,0	10,3	16	0,3	0,4	1,2	3,6	12,0	2,0
4000,1-5000,0	7,7	3,9	1,3	11,4	17	0,3	0,4	1,3	4,1	12,5	2,2
5000,1-6000,0	8,0	4,6	1,4	12,7	19	0,3	0,5	1,3	4,9	13,7	2,4
6000,1-7000,0	7,5	4,8	1,3	13,3	20	0,3	0,5	1,3	4,9	13,1	2,4
7000,1-8000,0	7,6	5,0	1,4	13,3	19	0,3	0,4	1,3	5,6	13,3	2,3
8000,1-9000,0	8,0	5,5	1,6	14,5	20	0,3	0,5	1,4	6,0	13,6	2,6
9000,1-10000,0	7,0	5,3	1,5	13,5	20	0,3	0,3	1,3	5,9	13,0	2,1
10000,1-11000,0	7,5	5,9	1,6	15,3	21	0,3	0,4	1,3	7,0	14,5	2,5
11000,1-12000,0	7,1	5,6	1,7	15,6	19	0,4	0,3	1,4	6,8	13,8	2,5
понад 12000,0	7,8	6,1	1,7	17,1	21	0,4	0,3	1,4	7,5	14,3	2,8

Джерело: складено та розраховано авторами за [3, 4].

ни у 2021 р. становила 41,6%, тоді як у 2020 р. – 41,2%, а в 2019 р. – 39,7%. У свою чергу, у 2021 р. кожен українець витратив на продукти харчування і безалкогольні напої в середньому в еквіваленті 1242 дол. США проти 964 дол. США у 2020 р. та 874 дол. США у 2019-му. При цьому, середня частка витрат на харчування на одну людину по світу становила 24,6% (1387 дол. США) у 2019 р., 25,8% (1428 дол. США) – у 2020 р. та 25, 5% (1686) – у 2021 році. За даними Інституту аграрної економіки (ІАЕ) в 2021 році, найбільше у світі на харчування витратили жителі США – 3070 дол. або 6,7% загальних витрат жителя країни, Німеччина посіла 10 місце з 2897 дол. США та 12% відповідно, Угорщина –

35 місце (1597 дол. США, 18%), Індія – 77 місце (446 дол. США, 32,1%, Ангола – 99 місце (658 дол. США, 49,7%) [1, 6]. У грошовому виразі витрати зросли майже на 300 дол. США. Один мешканець планети 2019 р. купував у середньому продуктів харчування на суму 1387 дол., 2020 р. – на 1428 дол., а 2021 р. – на 1686 дол. США.

У рейтингу за підсумками 2021 р. Україна посіла 92 місце, розташувшись між Ефіопією (41,3% витрат на харчування, 245 дол. США на особу) та Камбоджею (42,7%, 546 дол. США), опинившись таким чином серед країн, де відсоток витрат на продовольство є одним із найвищих. У 2022 р. повномасштабне вторгнення росії на територію України поставило надскладні

виклики перед внутрішнім продовольчим ринком нашої держави. Негативні наслідки війни прямо вплинули на зростання цін на продукти як в Україні, так і за її межами. Згідно даних Індексу продовольчих цін ФАО у 2022 р. його значення стало найбільшим в історії спостережень (143,7 пункту), на 14% перевищивши показник 2021 року. Водночас індекс споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в Україні за підсумками 2022 р. становив 126,6%, а в 2023 р. може сягнути 28%. На майбутнє, за прогнозами Інституту аграрної економіки, варто очікувати подальшого зростання цін за обмеженої купівельної спроможності населення, тому частка витрат на продукти харчування в Україні залишатиметься високою [1]. За даними Державної служби статистики інфляція на споживчому ринку України в січні 2023 р. порівняно з груднем 2022-го становила 0,8 відсотки. За перший місяць 2023 р. споживчі ціни зросли на 26% у порівнянні з січнем 2022 року.

Загалом, повномасштабна війна росії проти України, вимушена міграція, втрата роботи, стабільного доходу, вимушені незаплановані витрати, загроза безпеці й життю, страх і панічні настрої, невпевненість у майбутньому зумовили погіршення економічного та фінансового становища домогосподарств [18]. Разом із тим, вважаємо, що виклики й загрози, з якими стикнулися домогосподарства України, можуть стати імпульсом до економічного розвитку й поліпшення добробуту.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що домашнє господарство є

важливим суб'єктом розвитку економіки України, який пропонує чинники виробництва, виробляє продукцію, надає послуги, споживає частину отриманого доходу та здійснює заощадження. Дослідження впливу доходів на рівень і структуру споживання домогосподарств України, на базі вибіркового обстеження з використанням статистичних методів, підтверджує положення закону Енгеля: зі зростанням середньодушових загальних доходів питома вага витрат домогосподарств на продовольчі товари зменшується, тоді як частка витрат на непродовольчі товари і послуги зростає. Упродовж 2010-2021 рр. доходи в середньому на одне господарство зросли з 3369,8 до 14247,9 грн, проте сукупні витрати залишалися надзвичайно високими, що свідчить про бідність домогосподарств. Сукупні витрати в середньому на місяць на одне домогосподарство у 2021 р. склали 91,3%. У більшості домогосподарств України спостерігається висока частка витрат на харчування (45,9%) і це пов'язано з низьким рівнем їх доходів. Витрати на освіту незначні і складають 3,4 % загальних грошових витрат, але протягом 2010-2021 рр. вони зросли з 1,3 до 3,4% і це пов'язано з кількістю дітей шкільного віку, формою і місцем навчання членів домогосподарств. За досліджувальний період зросли витрати домогосподарств на охорону здоров'я на 12 %, що пов'язуємо з пандемією COVID-19, необхідністю придбання медикаментів тощо. Загалом, витрати створюють стимули для розвитку та вдосконалення виробництва, визначають мету його функціонування, що базується на задоволенні потреб, формують споживчу поведінку, яка є своєрідним індикатором розвитку національної економіки і пов'язані

з сукупним доходом, попитом, ринковими цінами. Зростання доходів домогосподарств зумовить зростання рівня їхнього життя та сприятиме економічному розвитку і зростанню країни. І чим менша частка витрат домогосподарств на продукти харчування, тим більш розвиненою є країна. Тому запропонована методика аналізу витрат домогосподарств є актуальною в умовах сьогодення, а пріоритетними напрямками діяльності держави щодо підвищення споживчих можливостей домогосподарств має бути покращення їх життєвого рівня через зростання рівня заробітної плати із урахуванням науково обгрунтованого мінімального її рівня й прожиткового рівня, підвищення рівня зайнятості та соціального захисту населення..

Список використаних джерел

1. В Україні за три роки зросли витрати населення на продукти – ІАЕ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3672449-v-ukraini-za-tri-roki-zrosli-vitrati-naselenna-na-produkti-iae.html>
2. Витрати і ресурси домогосподарств України 2020 (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : статистичний збірник. 2021. *Державна служба статистики України* [веб-сайт]. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/vrd_20_ue.pdf
3. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2021 р. 2022. *Статистичний збірник*. Ч. 1. Київ: Державна служба статистики України. 2022. 433 с.
4. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010-2021 році. 2022. *Державна служба статистики України* [веб-сайт]. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm
5. Вергун В.А., Ступницький О.І., Приятельчук О.А., Гуманюк Я.М. Економікс. Вид.: Вадекс, 2021. 422 с.
6. Жителі України в 2021 р. витрачали на харчування у середньому 41,6% доходів. 2021. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/892656.html>
7. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей (Джон Кейнс). URL: <https://doublecase.com.ua/kniga/zahalna-teoriia-zainiatosti-vidsotka-i-hroshei-dzhon-keins>
8. Іващенко М.В. Мотиви фінансової поведінки домогосподарств та вплив неекономічних чинників на її характер. 2010. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>
9. Карлін М.І., Цимбалюк І.О. Фінанси домогосподарств провідних країн світу : навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 172 с.
10. Кириленко О., Сидорчук А., Коваль С., Сидор І. Аналіз витрат як складова оцінки фінансового стану домогосподарств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми, теорії та практики*. 2022. Том 3(44). С. 82-91.
11. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії і практики: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2011. 466 с.
12. Лойко В.В., Лойко Д.М., Руденко В.С. Розвиток домогосподарств України як складової економічної безпеки національної економіки. *Агросвіт*. №13-14, 2020. С. 4-10.
13. Мірошніченко О.Ю. Вплив доходів на рівень і структуру споживання. *Теоретичні і практичні питання економіки*. 2010. Випуск 24. С. 315-321. URL: http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_42.pdf
14. Мочерний С.В. Політична економія: навч. посібник. К.: Знання-Прес, 2022. 687 с.
15. Пащенко О.В., Жарікова О.Б. Диференціація доходів населення в сучасних умовах розвитку економіки. *Науковий журнал «Біоекономіка та аграрний бізнес»*. 2021. Том 12. №1. С. 14-29.

16. Пашченко О.В., Жарікова О.Б. Доходи як один із факторів добробуту населення України: сучасний стан. *Науковий журнал «Біоекономіка та аграрний бізнес»*. 2022. Том 13. №2. С. 51-69.
17. Федоренко В.Г. Політична економія: підручник / 2-ге вид. К.: Алерта, 2016. 587 с.
18. Ishchenko Y., Semenyshena N., Yevdokymova N., Stepaniuk O., Tsaruk V. Management of agricultural business in war conditions: features of accounting and taxation. *Independent Journal of Management and Production*. 2022. 13 (4). P. 602-624.
19. Oliinyk Ya., Kucheriava M., Semenyshena N., Boiarova O., Hryshchenko N. Companies' sustainable reporting: assessment and practice. *Independent Journal of Management & Production*. 2022. 13(3). P. 270-290. DOI: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1763>
20. Radchenko, O., Pashchenko, O., Matveyeva, M., Zelenskyi, A., Zaika, O. State financial regulation of the competitive environment: assessment for the agricultural sector of Ukraine. *Independent Journal of Management and Production*. 2022. 13 (3). P. 310-328.
21. Samborska-Muzychko Y., Parasii-Verhunenko I., Pashchenko O., Budniak L., Salamin O. Public Sector in the Transformation Economy of Ukraine: Macroeconomic Analysis. *Independent Journal of Management and Production*. 12 (3). 2021. P. 296-317.
22. Savitska S., Pravdiuk M., Dolzhenko I., Banera N., Samchyk M. Tax systems of Ukraine and EU countries during the COVID-19 pandemic: current status and prospects. *Independent Journal of Management and Production* 2022. 13 (3). P. 145-160.
- [In Ukraine, the population's spending on products has increased over the past three years - IAE.]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3672449-v-ukraini-za-tri-roki-zrosli-vit-rati-naseleenna-na-produkti-iae.html>
2. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy 2020 (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy) : statystychnyi zbirnyk (2021). [Expenditures and resources of households of Ukraine 2020 (according to the data of a sample survey of the living conditions of households of Ukraine): statistical collection]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [web-sait]. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/vrd_20_ue.pdf
3. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2021 r. (2022). [Expenses and resources of Ukrainian households in 2021]. Statystychnyi zbirnyk. Ch. 1. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 433.
4. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2010-2021 rotsi (2022). [Expenses and resources of Ukrainian households in 2010-2021]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [web-sait]. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm
5. Verhun, V.A., Stupnytskyi, O.I., Pryiatelchuk, O.A., Humaniuk, Ya.M. (2021). *Ekonomik* [Economics.]. Vyd.: Vadeks, 422.
6. Zhyteli Ukrainy v 2021 r. vytrachaly na kharchuvannia u serednomu 41,6% dokhodiv (2021). [In 2021, residents of Ukraine spent an average of 41.6% of their income on food]. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/economic/892656.html> [in Ukrainian]
7. Zahalna teoriia zainiatosti, vidsotka i hroshei (Dzhon Keins) [General theory of employment, interest and money (John Keynes)]. Retrieved from <https://double-case.com.ua/kniga/zahalna-teoriia-zainiatosti-vidsotka-i-hroshei-dzhon-keins>

References

1. V Ukraini za try roky zrosly vytraty naselennia na produkty – IAE (2023).

8. Ivashchenko, M.V. (2010). Motyvy finansovoi povedinky domohospodarstva vplyv neekonomichnykh chynnykiv na yii kharakter [Motives of the financial behavior of households and the influence of non-economic factors on its nature]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/>
9. Karlin, M.I., Tsybaliuk, I.O. (2014). Finansy domohospodarstv providnykh krain svitu : navch. posib. [Finances of households of the leading countries of the world: teaching manual]. Lutsk: Vezha-Druk, 172.
10. Kyrylenko, O., Sydorchuk, A., Koval, S., Sydor, I. (2022). Analiz vytrat yak skladova otsinky finansovoho stanu domohospodarstv [Cost analysis as a component of assessing the financial condition of households]. Finansovo-kredytna diialnist: problemy, teorii ta praktyky, 3(44), 82-91.
11. Kizyma, T.O. (2022). Finansy domohospodarstv: kontseptualni zasady teorii i praktyky: dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.08. [Household finances: conceptual foundations of theory and practice: dissertation. ... Dr. Econ. Sciences: 08.00.08]. TNEU Ternopil, 466.
12. Loiko, V.V., Loiko, D.M., Rudenko, V.S. (2020). Rozvytok domohospodarstv Ukrainy yak skladovoi ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky [Development of Ukrainian households as a component of economic security of the national economy]. Ahrosvit, 13-14, 4-10.
13. Miroshnichenko, O.Yu. (2010). Vplyv dokhodiv na riven i strukturu spozhyvannia [The influence of income on the level and structure of consumption]. Teoretychni i praktychni pytannia ekonomiky, 24, 315-321. Retrieved from http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_42.pdf
14. Mochernyi, S.V. (2022). Politychna ekonomia: navch. posibnyk [Political economy: education. Tutorial]. Znannia-Pres, 687.
15. Pashchenko, O.V., Zharikova, O.B. (2021). Dyferentsiatsiia dokhodiv naselennia v suchasnykh umovakh rozvytku ekonomiky [Differentiation of population incomes in modern conditions of economic development]. Naukovyi zhurnal «Bioekonomika ta ahrarnyi biznes», 12, 1, 14-29.
16. Pashchenko, O.V., Zharikova, O.B. (2022). Dokhody yak odyin iz faktoriv dobrobutu naselennia Ukrainy: suchasnyi stan [Income as one of the factors of the well-being of the population of Ukraine: the current state]. Naukovyi zhurnal «Bioekonomika ta ahrarnyi biznes», 13, 2, 51-69.
17. Fedorenko, V.H. (2016). Politychna ekonomia: pidruchnyk / 2-he vyd. [Political economy: textbook / 2nd ed.]. Alerta, 587.
18. Ishchenko, Y., Semenyshena, N., Yevdokymova, N., Stepaniuk, O., Tsaruk, V. (2022). Management of agricultural business in war conditions: features of accounting and taxation. Independent Journal of Management and Production, 13 (4), 602-624.
19. Oliinyk, Ya., Kucheriava, M., Semenyshena, N., Boiarova, O., Hryshchenko, N. (2022). Companies' sustainable reporting: assessment and practice. Independent Journal of Management & Production, 13(3), 270-290. DOI: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1763>
20. Radchenko, O., Pashchenko, O., Matveyeva, M., Zelenskyi, A., Zaika, O. (2022). State financial regulation of the competitive environment: assessment for the agricultural sector of Ukraine. Independent Journal of Management and Production, 13 (3), 310-328.
21. Samborska-Muzychko, Y., Parasii-Verhunenko, I., Pashchenko, O., Budniak, L., Salamin, O. (2021). Public Sector in the Transformation Economy of Ukraine: Macroeconomic Analysis. Independent Journal of Management and Production, 12 (3), 296-317.
22. Savitska, S., Pravdiuk, M., Dolzhenko, I., Banera, N., Samchyk, M. (2022). Tax systems of Ukraine and EU countries during the COVID-19 pandemic: current status and prospects. Independent Journal of Management and Production, 13 (3), 145-160.

Pashchenko O., Zharikova O. (2023).

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ANALYSIS OF HOUSEHOLD EXPENDITURES IN UKRAINE

BIOECONOMY AND AGRARIAN BUSINESS, 14(3): 34-52.

[https://doi.org/10.31548/economics14\(3\).2023.027](https://doi.org/10.31548/economics14(3).2023.027)

Abstract. *The purpose of this work is to study the components of household expenses, identify general trends, dynamics, structure of expenses, and conduct an analysis of indicators of households in Ukraine, which show the dependence of household expenses on their incomes.*

Households play an important role in a market economy. After all, they produce demand for goods and services and are the main subjects of the consumer market. They have the opportunity to independently produce products, carry out entrepreneurial activities, are the owners of resources, play a significant role in the organization of social production and are important subjects in the market of financial services. Changes in the conditions of the development of the national economy, changes in the political landscape, new global challenges facing the governments of countries and crisis phenomena occurring in Ukrainian society significantly affect the growth of economic independence of households and their well-being, the problem of household expenses becomes especially important. Household expenditures reflect their social and economic status, the quality of life in society, the state of human development and the profile of their financial behavior.

Among the main factors that determine the expenses of households are their incomes and prices. The information basis of the research is: materials from periodicals, works of scientists, Internet sources, statistical information, scientific and methodical literature. Engel's law, Engel's coefficient, and Engel's curve were used as methods of household expenditure research. As well as the method of theoretical knowledge of phenomena, the method of comparison and measurement, the method of grouping, the correlation-regression method.

In the market economy, households are characterized by a certain duality: they are the main source of supply of all economic resources (labor, land, capital, entrepreneurial abilities) and at the same time, they make almost the largest monetary expenditures. In this sense, the household is opposed to the firm (enterprise), a distinction is made between the sphere of production, where firms operate, and the sphere of consumption, to which households belong. According to the interpretation of the State Statistics Service of Ukraine, a household is a set of persons who live together in one residential premises or part of it, provide themselves with everything necessary for life, run a joint economy, fully or partially combine and spend funds. The income remaining at the disposal of the household after paying the personal income tax to the budget is allocated to consumption and savings.

The study of the influence of income on the level and structure of consumption of Ukrainian households based on a sample survey using statistical methods confirms the relevance of the provisions put forward in the 1950s. German economist and statistician E. Engel. During the researched period of 2010-2021, the average income per household increased from UAH 3369,8 to UAH 14247,9, but the total expenses remain extremely high and this indicates the poverty of households. In 2021, the average monthly total expenses for one household amounted to 91,3%. The majority of Ukrainian households have a high share of food expenses of 45,9%, and this is due to their low level of income. Expenditures on education are small and make up 3.4% of total monetary expenditures, these expenditures for the period 2010-2021 have increased from 1,3 to 3,4% and this may be related to the number of school-age children, form and place of study per-

sons of the household. Over the study period, household spending on health care increased from 3,2% in 2010 to 15,2% in 2021, due to the COVID-19 pandemic, the purchase of medicines, etc.

The population does not pay enough attention to taking care of their own health, disease prevention, and quality rest, and this situation is caused by low household incomes, and some scientists note that the traditional mentality of Ukrainians mostly does not involve the formation of a conscientious attitude to one's own health and leading a healthy lifestyle.

In 2022, the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine posed extremely difficult challenges to the internal food market of our state. According to the FAO Food Price Index, in 2022 its value became the highest in the history of observations (143,7 points), exceeding the 2021 figure by 14 %. At the same time, the consumer price index for food products and non-alcoholic beverages in Ukraine in 2022 amounted to 126,6%, i.e. the price increase was actually twice as high.

Scientists predict that in the future we should expect a further increase in prices with the limited purchasing power of the population, and the share of expenditure on food products in Ukraine will remain as high. According to the State Statistics Service, inflation in the consumer market of Ukraine in January 2023 compared to December 2022 was 0,8%. In the first month of the year, consumer prices increased by 26% compared to January 2022.

Summing up, it should be noted that the household is an important subject of the development of the economy of Ukraine, which provides factors of production, produces products, provides services, consumes a part of the received income and makes savings.

Household expenses ensure the reproduction of households, create incentives for the development and improvement of production, determine the purpose of its operation, which is based on satisfying needs. Consumer spending accounts for the bulk of household income. Cash income of households leads to satisfaction of their own needs, changes the structure of current consumption and directions of use of income. An increase in income, at constant prices, leads to an increase in costs.

Household spending is also influenced by prices. Yes, at a constant level of income, but under the condition of rising prices, household spending on consumption will increase. Therefore, expenses form consumer behavior, which is a kind of indicator of the development of the national economy and is related to aggregate income, demand, and market prices. An increase in household incomes will increase their standard of living and contribute to the country's economic development.

Key words: method; the structure of aggregate costs; household expenses; Engel's law; food expenses; non-consumption costs.